

Ўзбекистон Республикаси Олий ва
Ўрта махсус таълим вазирлиги
Фарғона политехника институти
“Ўзбекистон тарихи” кафедраси

**“Ўзбекистон Республикаси
Президенти асарларини ўрганиш”
фанидан**

РЕФЕРАТ

**Мавзу: Адолатли сайловлар ҳуқуқий
демократик давлат пойдеворидир**

Бажарди:

**Энергетика факультети
39-10 гуруҳи талабаси
Мўминов Э.**

Илмий раҳбар:

Далиева М.

Фарғона - 2011

**Мавзу: Адолатли сайловлар ҳукукий
демократик давлат пойдеворидир.**

Режа:

1. Кириш.

2. Асосий қисм:

- 1. Сайлов қонунчилигини ривожлантириш
демократик ислохотларни чуқурлаштиришнинг
муҳим омили.**
- 2. “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига
сайлов тўғрисидаги” Қонунга киритилган айрим
моддалардаги ўзгариш ва қўшимчаларга доир.**

3. ХУЛОСА.

“Демократия ҳамма жойда бир хил. Унинг умумий тамойиллари ҳамма учун тушунарли: бу демократиянинг ажралмас қисми бўлган халқ ҳокимияти, уларнинг хоҳиш иродаси ва очик, эркин сайловлардир. Бу охир оқибатда ҳар қандай демократиянинг энг юқори поҳонаси бўлган фуқаролик жамиятидир.”

И.А. Каримов

Мустақилликка эришганимиздан сўнг, мамлакатимиз ҳуқуқий демократик давлат барпо этиш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш йўлида босқичма -босқич ривожланиб бормоқда. Мустақиллик йилларининг ўтган даврида юртимизда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигига асосланган қонунчилик тизими барпо этилди. Зеро, кучли фуқаролик жамиятини қуришда аҳолининг мамлакатимиз ижтимоий ва сиёсий ҳаётидаги иштироки кўламини янада кенгайтириш, ҳар бир фуқаронинг сиёсий, иқтисодий фаоллигини ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Демократик ҳуқуқий давлатда фуқаролик жамиятининг шаклланиши ва ривожланишида сайлов тизими муҳим аҳамиятга эга. Сайловларнинг моҳияти шундан иборатки, фуқаролар ва ижтимоий гуруҳлар ўз хоҳиш- иродасини холис билдириш имконияти, давлат ҳокимиятининг ташкил этилиши ва бошқаруви шу халқ иродасига мослиги билан белгиланади. Бундай жараёнда мамлакатимизнинг сайлов қонунчилигини такомиллаштириб бориш, сайловни кўппартиявийлик асосида, жамиятдаги барча сиёсий кучлар, ижтимоий табақаларнинг кенг иштирокида, халқаро ташкилотларнинг кузатувида ўтишига эришиш долзарб масала ҳисобланади.

Президентимизнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги "Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси" мавзuidaги маърузасида Ўзбекистон ўзининг йигирма йиллик

мустақил тараққиёт даврида барча соҳаларда юксак марраларни қўлга киритгани, бунда халқимизнинг машаққатли ва фидокорона меҳнати асосий омил бўлгани чуқур таҳлил этилган.

Концепцияда мамлакатни босқичма-босқич ривожлантириш, "ўзбек модели"нинг муҳим тамойиллари асосида амалга оширилаётган ислохотларни янада чуқурлаштириш, жумладан, фуқаролик жамияти институтларининг демократик жараёнлардаги фаоллигини янада ошириш бўйича устувор йўналишлар белгилаб берилди. Сайлов қонунчилигини ривожлантириш айти шу устувор вазифалардан биридир.

Истиқлол йилларида мамлакатимизда ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий соҳалар босқичма-босқич ва изчил ривожлантириб борилаётганлиги натижасида умумэтироф этилган стандартлар ва юксак демократик талабларга ҳар томонлама жавоб берадиган сайлов тизими шаклланди. Конституциямиз ва сайлов қонунчилигимизга асосланган мустақкам ҳуқуқий-меъёрий замин яратилди. Сайловларнинг самарали, тан олинган халқаро норма ва принципларга асосланган қонунчилик ҳамда норматив-ҳуқуқий негизи босқичма-босқич шакллантирилди.

Давлат ҳокимияти вакиллик органлари сайловига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказишни таъминловчи Марказий сайлов комиссияси бошчилигида доимий асосда фаолият кўрсатувчи сайлаш комиссияларининг яхлит мустақил тизими ташкил этилди.

Республикаимизда демократик сайлов тизими шакллантирилганлиги сайловларни кўп партиявийлик асосида, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, сайлов қонунчилиги талаблари ҳамда халқаро меъёрларга амал қилган ҳолда, очиқлик ва ошкоралик шароитида яширин овоз бериш орқали умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлаш ҳуқуқи принципларига тўла мувофиқ тарзда ўтказиш имконини бермоқда. Жумладан, 2009 йилдаги парламент сайлови натижалари халқимизнинг ижтимоий онгида чуқур ўзгаришлар рўй берганлиги, уларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллиги, ҳуқуқий ва сиёсий маданияти беқиёс даражада ўсганлигини намоён этди.

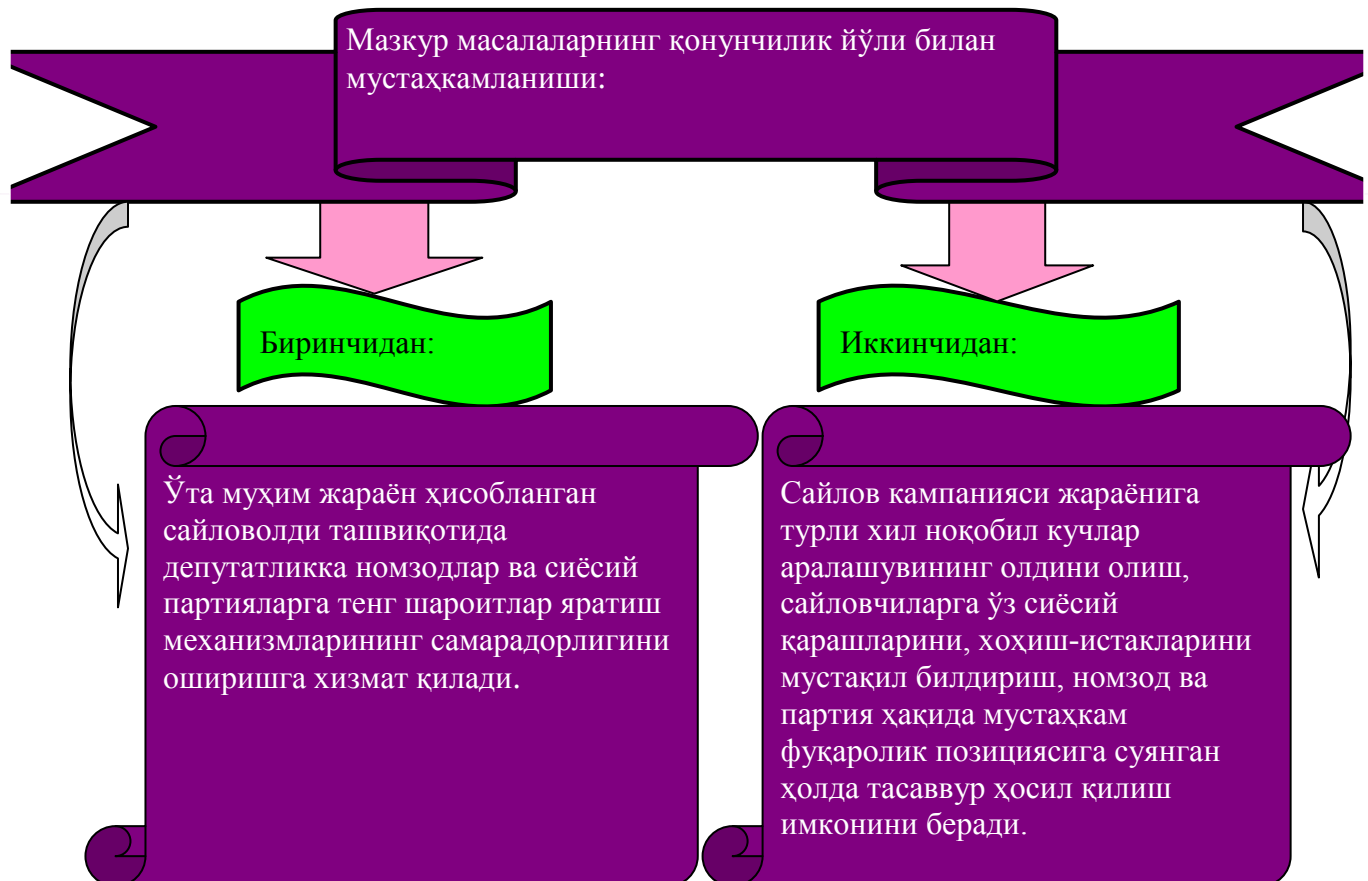
Президентимиз Ислам Каримовнинг "Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси" мавзuidaги маърузасида белгиланган вазифалар мамлакатимизни ислох этиш ва демократлаштириш жараёнининг, давлат ва жамият қурилиши соҳасини, ҳуқуқий тизимни, шу жумладан, сайлов қонунчилигини янада такомиллаштиришнинг янги босқичини бошлаб беради.

Юртбошимиз мазкур маърузасида давлат ва жамият қурилишининг қатор йўналишларида демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор вазифаларини белгилаб берар экан, Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқий эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш масалаларига ҳам алоҳида тўхталиб ўтганлиги, бу мамлакатимизда демократиянинг бош талаби ҳамда фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокининг асосий шакли бўлмиш эркин сайловларга берилаётган эътиборнинг ёрқин далилидир. Давлатимиз раҳбари томонидан мазкур маърузада сайлов ҳуқуқий эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш бўйича билдирган қатор қонунчилик ташаббуслари жамиятимиз ривожланишининг ҳозирги босқичида сайлов жараёнларини тобора либераллаштириш, унинг очиқлигини таъминлаш, фуқароларнинг ўз хоҳиш-иродаларини эркин ва мустақил билдиришлари учун мавжуд механизмларни янада такомиллаштиришда муҳим омил бўлади.

Сайлов жараёнининг энг муҳим ва масъулиятли босқичларидан бири – бу сайловолди ташвиқоти саналади.. Шунинг учун ҳам барча демократик давлатларда, шу жумладан, мамлакатимизда ҳам сайловлар жараёнида сайловолди ташвиқоти босқичига алоҳида эътибор берилади.

Кейинги йилларда ўтказилган сайловлар натижалари, партиялараро рақобатнинг кучайиши, сайловолди ташвиқотининг шакл ва усуллари тобора турли-туман ва кенг миқёсга эга бўлиб бораётганини кўрсатмоқда. Бу йўналишда Президентимиз томонидан "сайловолди ташвиқоти" тушунчасининг, бундай ташвиқотни олиб бориш шартлари, турлари, рухсат этилган шакл ҳамда усуллари сайлов қонунчилигида мустаҳкамлаб қўйиш борасидаги ташаббуслари айтиш мумкин бўлди.

Сайловолди ташвиқотини ўтказишнинг ҳуқуқий асосларини белгиловчи моддаларга сайловолди ташвиқотининг нафақат сайлов куни, балки овоз бериш бошланишидан бир кун олдин ҳам олиб бориш мумкин эмаслиги тўғрисидаги нормани киритиш борасидаги Президентимизнинг ташаббуслари ҳам овоз бериш жараёнида сайловчининг ўз хоҳиш-иродаларини эркин ифодалашга замин яратувчи муҳим кафолат бўлиб ҳисобланади. Бу каби норма қатор ривожланган демократик давлатлар, хусусан, Франция, Канада ва бошқа давлатлар қонунчилиги ҳамда амалиётида самарали қўлланиб келинмоқда. Мазкур мазмундаги норма нафақат, сайловчиларга ўз қарашларини, сиёсий хайрихоҳлигини аниқлаб

олиш учун қўшимча вақт берилишига имкон яратади, балки сайлов кунидан олдин сайловолди ташвиқоти субъектлари томонидан турли суиистеъмоллик ҳолатлари содир этилиши ва қонун бузилишларининг олдини олишга хизмат қилади.

"Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида"ги, "Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунларига овоз бериш кунига қадар қолган беш кун ичида, шунингдек, овоз бериш куни жамоат фикри сўровлари натижаларини, сайлов натижалари прогнозларини ва ўтказилаётган сайлов билан боғлиқ бошқа тадқиқотларни нашр этиш, уларни умумий фойдаланишдаги ахборот-телекоммуникация тармоқларига жойлаштиришни тақиқлайдиган нормани киритиш таклиф этилмоқда. Бундай амалиёт миллий сайлов қонунчилигимизда хусусан, "Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 7-моддасида мавжуд бўлиб, амалиётда самарали қўлланиб келинмоқда. Мазкур нормани давлат ҳокимиятининг вакиллик органларига сайлов тўғрисидаги қонунларга ҳам киритиш, авваламбор сайловчилар ҳуқуқларининг янада таъсирчан ҳимоя қилиниши, муайян номзодга ғаразли муносабатда бўлиш, бу борада сайлов қонунчилиги бузилишининг олдини олиш имконини беради. Қолаверса, сайлов тўғрисидаги қонунчилик моддаларининг ўзаро боғланиши, комплекслилиги ҳамда уйғунлигини таъминлашга хизмат қилади.

Муайян давлатнинг жаҳон миқёсидаги нуфузи кўп жиҳатдан давлат ҳокимияти вакиллик органларига ўтказиладиган сайловларнинг қай даражада очик ва ошкора амалга оширилишига ҳам боғлиқдир. Шу боис миллий сайлов қонунчилигимизда сайловларни ташкил этиш ва ўтказишнинг асосий принципларидан бири сифатида ошкоралик тамойили мустаҳкамланган. Хусусан, "Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 14-

моддасига биноан бутун сайлов кампанияси кенг ошкоралик асосида тузилади. "Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 2-моддасида Марказий сайлов комиссияси фаолиятининг асосий принципларидан бири сифатида ошкоралик принципи мустаҳкамланган.

Сайлов жараёнларининг ошкоралигини таъминлашда кузатувчилар институти алоҳида аҳамият касб этади. Бинобарин, сайлов жараёнининг қанчалик ҳаққонийлиги кузатувчиларнинг бевосита иштирокида ёрқин намоён бўлади ҳамда шунга қараб баҳоланади. Хорижий ва маҳаллий кузатувчиларнинг сайлов жараёнида иштирок этиши сайловнинг умумийлик ва тенглик, овоз беришнинг яширинлиги, адолатлилик, эркинлик, ошкоралик ва масъуллик каби демократик тамойилларга қатъий риоя этилишини таъминлашга кўмаклашади, "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида"ги, "Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида"ги Қонунларда, сайловга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказишга доир барча тадбирларда, шунингдек, сайлов куни овоз бериш хоналарида ва овозларни санаб чиқишда депутатликка номзодлар кўрсатган сиёсий партиялардан биттадан кузатувчи (халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайловга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказишда, шунингдек, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидан биттадан кузатувчи), оммавий ахборот воситалари вакиллари, бошқа давлатлар, халқаро ташкилотлар ва ҳаракатлардан кузатувчилар қатнашиши ҳуқуқий мустаҳкамланган.

2008 йилда мамлакатимиз сайлов қонунларига замон талаблари ва халқаро андозаларга мос бўлган, аввало, сайлов қонунларини янада либераллаштириш ва демократлаштириш мақсадларига қаратилган ўзгартириш ва янги нормаларнинг киритилгани муҳим аҳамият касб этди. Энг асосий ўзгаришлардан бири – бу бугунги кунда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари ниҳоятда долзарб эканлигини назарда тутган

ҳолда, қуйи палатамиздаги 15 та депутатлик ўрни Ўзбекистон Экологик ҳаракатидан сайланган депутатларга берилганлигидир. 2009 йилдаги Олий Мажлис Қонунчилик палатаси сайловида илк бор Қонунчилик палатаси депутатлигига номзодлар кўрсатиш ва уларни сайлаш бўйича Экоҳаракат конференциясида мамлакатимизнинг барча минтақаларидан сайланган делегатлар орасидан яширин овоз бериш орқали муқобиллик асосида 15 нафар депутат сайланди ва ҳозирги кунда улар Қонунчилик палатасида ўз депутатлик гуруҳини тузган ҳолда самарали фаолият олиб боришмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси беш йил муддатга сайланадиган 150 депутатдан иборат:

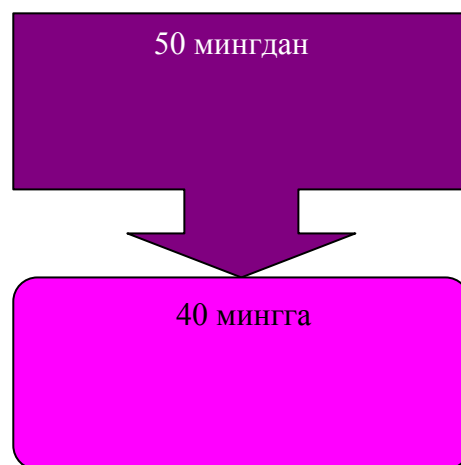
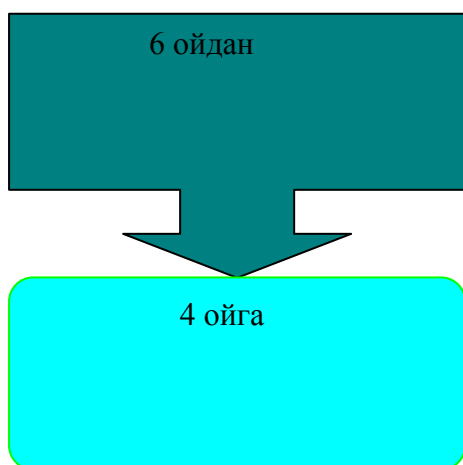

Президентимиз "Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида"ги Қонуннинг 6-моддасида Ўзбекистон Экологик ҳаракатининг Қонунчилик палатаси депутатларини сайлаш бўйича конференцияларида кузатувчиларнинг иштирок этиш ҳуқуқини белгилаб берадиган қўшимча норма киритиш ташаббусини илгари сурдилар. Бу сайлов жараёнларининг барча босқичларида очиқлик ва ошкораликни таъминлашга, Экоҳаракатдан Қонунчилик палатаси депутатлари сайлови бўйича

жараённинг сайлов қонунчилигига тўла риоя этган ҳолда ўтишини таъминлашга хизмат қилади.

Шунингдек, жамият ижтимоий сиёсий ҳаётида юз бераётган реал жараёнларда сиёсий партияларнинг роли кучайиб бораётганлиги инобатга олиниб, сайловчиларнинг ташаббускор гуруҳларидан депутатликка номзодлар кўрсатиш институти бекор қилинди. Депутатликка номзодларнинг ишончли вакиллари сони 5 нафардан 10 нафарга оширилди.

Сайловда иштирок этадиган сиёсий партияларнинг рўйхатдан ўтиши учун ўрнатилган муддат 6 ойдан 4 ойга туширилди. Айтиш мумкин, сиёсий партияларнинг сайловда иштирок этиши учун рухсат бериш масаласини ҳал этиш борасида зарур бўладиган сайловчилар имзосининг миқдори аввалги 50 минг имзо ўрнига 40 минг қилиб белгиланди.

Сайлов ҳуқуқи бутун дунёда эътироф этилган энг муҳим конституциявий сиёсий ҳуқуқларидан биридир. Фуқароларнинг ўз сайлов ҳуқуқларини ҳеч тўсқинликсиз амалга оширишлари уларнинг давлат бошқарувидаги иштирокининг энг муҳим кафолатларидан биридир. Юртбошимиз И.А.Каримов таъбири билан айтганда: “ Сайловлар жараёнида ҳар қайси давлат, ҳар қайси жамиятда хилма хил фикрлар, одамларнинг ҳошиш иродаси, орзу умидлари, ижтимоий кайфиятлар,

айниқса, яққол намоён бўлади. Шу билан бирга, ҳар қандай сиёсий ҳаракатлар ва кучлар сайловга тайёргарлик кўриши, ўз платформаларини аниқ белгилаб олиши буларнинг барчаси табиий ҳол. Бусиз ўзи ҳаёт, тараққиёт бўлмайди.”

Мамлакатимизда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштиришга хизмат қилади ҳамда фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ривожлантириш бўйича белгиланган вазифаларни ижро этишнинг ҳал қилувчи муҳим омилларидан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 12 ноябрдаги қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув услубий мажмуа. Тошкент: “Иқтисодиёт”, 2010.
2. Далиева М. Ижтимоий гуманитар фанларни ўқитилишида Ўзбекистонда сайлов тўғрисидаги Қонунни ўрганишга доир услубий кўрсатма. ФарПи.2009.